

Nemzettudat, magyarságtudat a XX. században

A honfoglaló magyarság keletről érkezett a Kárpát-medencébe, és e térség helyzete választási lehetőséget tartogatott számukra. A választást politikai kényszer döntötte el a nyugati irányban, de a magyar uralkodók és uralkodó rétegek pontosan érzékelték a nyugati mintában rejlő nagyobb mozgásteret és fejlődési lehetőségeket. Ezek a minták azonban nem tiszta formában, hanem a korábbi magyar struktúrára épülve váltak meghatározóvá és ennek következtében a nyugat-európaival belsőleg rokon, de attól mégis eltérő magyar társadalomszerkezet és annak megfelelő intézményrendszer épült ki Magyarországon.

Fejlődésünket a sajátos társadalomszerkezet kialakulása mellett az utóbbi évszázadokban Európa fejlett régióihoz viszonyítva a megkésetttség, valamint a felzárkózási lehetőségek elmulasztása is meghatározta. Ennek következtében történelmünket az a sajátos helyzet jellemzi, hogy felzárkózási kísérleteink a térségünkben végbemenő, általunk érdemben befolyásolhatatlan nagyhatalmi konfliktusok előterében zajlottak és zajlanak. Állami függetlenségünk hosszú évszázadokra elveszett, azonban mindig maradt annyi mozgáster, amely lehetővé tette Magyarország fennmaradását, de nem a teljes felzárkózást, inkább annak esélyeit.

Amikor ezeket a bevezető szavakat elmondtam, azt is elmondhatom, hogy amióta modern nemzeteszmerőről beszélhetünk, Magyarországon a nemzettudat és a magyarságtudat ritkán volt zavarok nélküli, talán csak a reformkor némely szakaszaiban, talán csak az 1848-as forradalom első időszakában. Ezt követőleg még kevesebb esély és lehetőség volt arra, hogy a nemzeti tudat zavarai nélkül történjen további fejlődésünk. Mert ez a modern Magyarország, amely a kialakulás évtizedeiben gazdasági vonatkozásban legalábbis esélyes volt az Európához való fölzárkózásra, a kiegyezést követő időszakban a nemzeti tudat zavarainak már súlyos formáival kellett küszködjön. A magyar közvélemény nagy része úgy érezte, mintha a nemzeti függetlenség súlyos csorbát szenvedett volna a kiegyezéssel. Ez az az időszak, amikor modern nemzetiségi törvényünket, amely a korabeli Európában és még hosszú ideig ezt követően példamutató törvényalkotás volt, mégsem tudtuk teljes mértékben megvalósítani azokban az évtizedekben. A nemzetiségi problémák súlyos ellentétékké merevedtek, a politikai nemzet fogalma az államvezetés gyakorlata volt, s a politikai nemzetfogalom és a nemzetiségi törvény közötti különbség súlyos ellentmondásokat hozott felszínre.

A társadalom fejlődésének súlyos zavarai minden nagy előrelépés ellenére adódtak voltak, sőt erősödtek. Elsősorban beszélhetünk itt a magyar polgári társadalom fejlődészavarairól, a polgári vezetőrétegünk kialakulásának problémáiról és beszélhetünk a magyar népnek a kapitalizmushoz való asszimilálódásában mutatkozó zavarokról. A modern Magyarország fogalmából kívül maradt az a sok millió magyar paraszt, aki a magyarság törzsét, a magyarság testének a nagy részét jelentette.

Volt egy rövid pillanat — ezt azért kell megemlíteni, mert a tévedések, a torzulások, sokszor a valóság színeiben tűnnek fel — 1914 nyarán, amikor úgy tűnt, hogy ismét létrejött a nemzeti egység: amikor az első világháború kirobbant, látszatra egységes magyarság alakult ki, de ebből a torz egységből, ami a háborús lelkesedésből fakadt, nagyon hamar ki kellett ábrándulniuk. És a súlyos bajok, zavarok, amelyek már korábban megvoltak az országban, az első világháború végére összezsugorodtak, és attól kezdve katasztrófális sorozat indult el a nemzet életében. Pedig megint volt egy pillanat 1918. október végén, amikor az őszirózsás forradalom győzedelmeskedett, és amikor megint előtűnt állott a nemzeti egység lehetősége. De ez is nagyon rövid ideig tartott, hiszen a nagyhatalmak ellenszenva a független Magyarországgal szemben hamarosan megnyilvánult. A magyarországi őszirózsás forradalomban nem a modern magyar társadalom, a demokratikus Magyarország megteremtésére való törekvést tekintették, hanem a vesztes manipulációit látták benne, amely azokkal a döntésekkel kíván szembeállni, ami a történelmi Magyarország

megszűnését fogja majd jelenteni. Rövid volt ez a pillanat azért is, mert a történelmi Magyarország szétbomlasztásának az igénye a szomszédos, függetlenné vált vagy megnagyobbodni kívánó népek és országok számára alapvető igény volt és ez természetesen szembenállt azokkal a törekvésekkel, amelyek a függetlenné vált Magyarország vezetőit, közvéleményét és társadalmát irányították. Belső ellentmondások gyöttrik az országot a forradalommal szemben, és ezek majd a Magyar Tanácsköztársaság kiküszöböléséhez vezetnek, ez pedig az ellenforradalom kibontakozásához vezetett.

Két forradalom, egy ellenforradalom, miközben megszűnik a történelmi Magyarország, bekövetkeznek a trianoni békeszerződés döntései — mindez olyan hatalmas megrázkódtatás volt a magyar nép, az ország közvéleménye számára, amit nem lehetett egyszerűen kiheverni. Az ország területének kétharmada, a magyar etnikumnak egyharmada veszett el. Ez olyan katasztrófális hatással volt minden szellemi emberre, ami alapvetően befolyásolta a két világháború közötti magyar gondolkodást, politikai gondolkodást, és mindazt, ami ezután következett. Ezt azért nagyon fontos említenünk, mert hosszú ideig hallgattunk erről. Hallgattunk és úgy tettünk, mintha csak azokat a rétegeket, azokat a vezető erőket érintette volna sorscsapásként a trianoni békeszerződés, amelyek az ellenforradalmi rendszert létrehozták és hatalomra juttatták, mintha másokat ezek a súlyos katasztrófák nem érintettek volna. Pedig érintették az egész magyar szellemi életet, mindenkit, ki átélte ezt a kort idősebben vagy fiatalabban, mert majd mindenki megégette a szárnyait. Megégette a forradalomban, megégette az ellenforradalomban és megégette abban a rettenetes következményben, ami a trianoni békeszerződés után jött el. És ez az az időszak, amikor ráépülnek ezekre a zavarokra azok, amelyek a kiütkeresésből fakadnak. Mert mindenki keresi a kiutat, elsősorban a történelemben. A történészek, mint Szege Gyula, a harmadik nemzedék hibáiban, abban a művében, amely alapmunkája volt a két világháború közötti Magyarország politikai gondolkodásának. Szabó Dezső, az író Az elsodort faluban és annak eszméiben kereste a kiutat, ami sok szempontból félrevezető volt.

A trianoni békeszerződésből fakadt egy nagy felismerés, az tudniillik, hogy most vált az ország etnikailag majdnem egységessé, hiszen a viszonylag nagyobb számú magyarországi németiséget leszámítva alig voltak nemzetségei a trianoni Magyarországnak, viszont saját etnikumának egyharmada került a szomszédos országokba, vált más állam polgárává, vált kisebbséggé, és került olyan helyzetbe, amely nagyon megsomorító helyzet volt, és amely a magyarság számára eddig ismeretlen fogalom volt. A nagy felfedezés azonban — amely az 1920-as évek vége felé kezd igazából kialakulni, természetesen szellemi előzményekre támaszkodva — az volt, hogy nemcsak most vált etnikailag egységessé ez az ország, hanem ennek az etnikumnak a nagy része a magyar parasztságot jelentette. Azt a magyar parasztságot, amely ugyanakkor létfeltételeiben nagyon nyomorúságos helyzetben volt, hiszen ez az időszak, amikor megszületik az a fogalom is — még hozzá nem is baloldalról, hanem jobboldalról —, hogy a hárommillió koldus országa. Ez vezet aztán az 1930-as évekbe, amikor ebből a gondolatból kiindulva a magyar szellemi élet azzal kezd el foglalkozni, hogy létre kell hozni a sorskérdések megoldásának a feltételeit és a sorskérdések között mindenekelőtt a magyar parasztság létfeltételeit kell megteremteni a földosztással, a földreformmal. Vagyis a magyarság sorskérdései közé és ezzel együtt a magyar nemzeti tudat problémái közül a szociális kérdések vonulnak be, mindenekelőtt a magyar parasztság helyzete. Ez az az idő, amikor egyre erősödik az az áramlat, hogy ezt a rendszert, amely az első világháború végén és az ellenforradalom folyamatában született, meg kell reformálni, meg kell változtatni mindenekelőtt azzal, hogy a parasztság soraiból egy új magyar középosztályt kell kinevelni, amely majd megoldja a magyar nemzeti sorsproblémákat. Nemcsak azt, amelyről már szó volt, hanem más kérdéseket is meg tud oldani és ezek között mindenekelőtt említeni kell a területi revízió egyfajta magyar megoldását, amelyet a Márciusi Frontban hirdettek 1937-ben, és ezalatt a konföderációs gondolatot értették. Azt a gondolatot, hogy össze kell fogni a Duna-medencei népekkel és egy olyan föderációt kell létrehozni, amely spiritizálja a határokat, és végül megoldja a magyar, a magyar, hanem az összes szomszéd nép problémáit. Ezzel kapcsolatban azonban el kell mondani, hogy ez a gondolat, amely a magyar progresszióban, a magyar baloldali és demokratikus gondolkodásban, de bizonyos értelemben a konzervatív gondolkodásban is utat tört magának, nem volt jelen a szomszédos országok középosztályában és közvéleményében. Hiszen ezek az országok részben az első világháború végén — vagy nem sokkal korábban — váltak függetlenné vagy nagyobbodtak meg, még a mohó nacionalizmus idejét éltek, semmi sem állt

távolabb tőlük — vagy legalábbis nagy részüktől —, mint az a gondolat, hogy ezt a frissen szerzett birtokot mással is megosszák; vagyis semmi sem állt tovább tőlük, mint éppen a föderáció vagy a konföderáció gondolata.

Igy érünk el aztán 1938-hoz, amikor a náci Németország közvetlen szomszédságunkba jut. A nemzeti szocialista eszmék hatása Magyarországon is utat tör magának, és azt veti fel, hogy az összes nemzeti problémát, az összes sorskérdést meg lehet oldani faji alapon is, a magyarországi zsidóság kiszorításával, a faji törvénykezéssel. Ez egy szellemileg előkészített csapda volt, mely azokat az értelmiségieket, akik nem figyeltek oda, vagy egy pillanatra is ellankadt figyelmük, úgy kötötte oda ezekhez az eszmékhez, mint a Kabaré című filmben a fiatal náci énekes dala a kocsma közönségét, amikor arról énekelt, hogy a holnap a miénk lesz. Nehéz volt ebből a csapdából kivergődni és igazán talpon kellett lenni eszmeileg azoknak, akik ezt a csapdát ki tudták kerülni; azoknak, akik nem kerültek egy másik csapdába, tudniillik, hogy a német veszélyt, az ország függetlenségével szembeni veszélyt hasonló úton próbálták elhárítani. Amikor — mint ismeretes — a háború közvetlen megelőző esztendeiben elterjedt a magyar politikai gondolkodásban az asszimiláció kérdése, hogy vajon az idegenek asszimilálódnak-e a magyarsághoz, vajon a zsidók, a németek és más idegen származásúak igazában magyarrá tudnak-e válni. Amikor az a kérdés merült fel a magyar gondolkodásban, hogy ki a magyar — és jó eset volt, amikor azon kezdtek gondolkodni, hogy mi a magyar, mint abban a híres kötetben, amely Szegfű Gyula szerkesztésével a magyar értelmiségnek, a magyar szellemi élet színe-javának gondolatait foglalta össze ebben a vitában.

Elérkezünk a II. világháború idejéhez, ami bizonyos értelemben egy másfajta megközelítést igényel. A magyar nemzettudat és a magyarságtudat szempontjából meg kell említenünk, hogy mielőtt még Magyarország belekerült volna a II. világháborúba, a területi revízió következtében meg tudta teremteni az etnikailag egységes országot, hiszen ez az az idő, amikor kisebb népszigeteket leszámítva az ország etnikailag nagyjából egységes az akkori határokon belül. Ennek a súlyos traumája viszont az volt, hogy ezek a határmódosítások 1938 és 1941 között a fasiszta hatalmakhoz, Németországhoz kötődtek és részben már a megszületés pillanatában, de főként később nem nyertek támogatást azoknál a nemzetközi erőknél, amelyek a fasizmus vereségét tüzték ki célul és meg is valósították. Nem olyan egyszerű persze a kérdés, mint ahogy ez első pillanatra látszik, mert hiszen a fasizmussal szembenálló nemzetközi erők egysége csak 1941 után alakul ki, miután a szovjetellenes háború megindult, és Magyarország is bekapcsolódott a háborúba, hiszen 1938-ban az első bécsi döntést még tudomásul veszik a nemzetközi hatalmak, legalábbis nem szólalnak fel ellene. 1939-ben még Kárpátalja visszaszerzését is tudomásul veszik, egyszerűen azért, hogy ez a terület nem kerül a németek birtokába. A második bécsi döntést 1940 augusztus végén — szeptember elején, még csak egy nagyhatalom — igaz a jövő szempontjából nagyon fontos nagyhatalom, Nagy-Britannia — utasítja el, mint a fasiszta nagyhatalmak diktátumát, a Szovjetunió azonban még 1939 és 1941 között is azon az állásponton van, hogy Magyarországnak Erdéllyel kapcsolatban jogos követelése van Romániával szemben, és mint tudjuk, a Szovjetunió egészen addig, amíg Magyarország be nem lépett a szovjetellenes háborúba, azon az állásponton volt, hogy ha Magyarország nem lép be a háborúba, akkor a jövőben, a békeszerződés időszakában Magyarország területi követelésének jogosságát a Szovjetunió elismeri és a békekonferenciát támogatni fogja. Nos, mivel 1938 és 1941 között a Németországgal szembenálló nemzetközi erők véleménye ilyen megosztott volt, természetesen Magyarországon sem lehet kívánni azt a magyar politikai közvéleménytől, hogy ezeket a területi változtatásokat a később kialakult helyzet összefüggéseiben lássák. Természetes volt, különösen mikor Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz, hogy a magyar közvélemény túlnyomó többsége nagy örömmel fogadta, és nem azon gondolkodott, hogy ez Németország segítségével került vissza Magyarországhoz. Inkább az a gond volt a magyar szellemi életben — közvetlenül a második bécsi döntés után —, hogyan lehet a regionális gondolkodással szemben egy egységes magyar szellemi életet kialakítani, mint ahogy azt a Nyugat vagy a Társadalomtudomány számaiban lefolytatott vitákban és más lapokban is megtaláljuk.

Nagy ellentmondása ennek a korszaknak, hogy amikor Magyarország belépett a háborúba a Szovjetunió ellen, az akkori magyar kormányzat még hosszú ideig, egészen 1944. március 19-ig viszonylag normális életet tudott nyújtani, amely jobb életlehetőséget biztosított az ország lakosságának, mint amilyen a szomszédos országban, a megszállt vagy hadszíntérre vált Európában kialakult, nem számítva most természetesen a semleges országokat. A

horthysta struktúra tehát lényegi változások, minőségi átalakulások nélkül fennmaradt, és ez azt eredményezte bizonyos értelemben — a nemzetközi megítélés szempontjából is, de a magyar közvéleményben mindenképpen —, hogy nincsen nagyobb baj, az ország mégsem áldozta föl a jövőjét, csak ki kell várni azt a pillanatot, amikor megszabadulhatunk azoktól a kötelekektől, amelyek bennünket Németországhoz, a fasiszta hatalmakhoz fűznek. Nagyon fontos tényező ez, amiről most beszélek, mert ennek az elhallgatása is lehetetlenné teszi történelmünk igazi megismerését és nemzeti tudatunk, magyarságtudatunk alakulását a XX. században. A nagy katasztrófa az volt, hogy 1944. március 19-én bekövetkezett Magyarország német megszállása, amitől nagyon félt az ország politikai vezetésének jó része és szellemi vezérkara is — ha szabad ezt a fogalmat használnunk. Attól félték, hogy még mielőtt véget ér a háború, a német megszállás következtében szétrombolódik az ország belső vezetete, az az alap, amelyre a jövőt építeni lehet. Az összeomlástól való félelem akkor rettenetesen munkált minden gondolkodó emberben, hiszen nem olyan régen volt az első világháborút követő összeomlás egy olyan folyamatban, amiről már beszéltünk. A német megszállás olyan katasztrofális következményekkel járt, mint a magyarországi zsidóság deportálása, hogy nem sikerült 1944. október 18-án az ország kiugrasi kísérlete, és olyan következménnyel járt, hogy Magyarország főlészabulása féléves folyamatot frontharcokban következett be, amikor is a magyar nemzet többsége ezt a felszabulást totális háborús vereségként élte meg. És minden, ami a nemzet fogalmához, a nemzeti tudathoz vagy a magyarságtudathoz kapcsolódott úgy tűnt, hogy súlyosan kompromittálódott a háborúnak ebben az utolsó esztendejében.

Azok az eszmék azonban, amelyek egy demokratikus Magyarország megteremtésére születtek és formálódtak ki, még a német megszállás előtt éltek és az adott körülmények között utat is kerestek maguknak a megvalósuláshoz. Mikor merül fel először megint az a gondolat, hogy voltaképpen mi is a nemzet, és kik is voltaképpen a nemzet képviselői? 1945 májusában Illyés Gyula cikket írt. Súlyos fegyverszűnet után vagyunk, s a békeszerződésre készülve ebből a helyzetből kiindulva kezd el foglalkozni a nemzet fogalmával. Akármilyen furcsán is hangzik, Illyés Gyula a sztálini nemzetfogalmat használja, amit mindnyájan — vagy legalábbis az idősebb korosztályúak és a középkorosztály is — jól ismerünk és megtanultunk az iskolában; ebből indul ki és úgy folytatja, hogyha egyszer tudjuk, hogy mi a nemzet, akkor azt is tudjuk, hogy kik a nemzet igazi képviselői. A nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság tagjai, nekik kell majd Magyarországot képviselni a békekonferencia asztalánál. Természetesen Illyés Gyula Ady-i értelemben használta a forradalmi magyarság gondolatát, de el kell fogadnunk, hogy végeredményben őáltala vált olyan fogalomná a nemzettudat szempontjából, amely hosszabb időre rendezheti a sorokat, hosszabb időre megteremthet egy olyan egységet, vezető eszmét, amely körül a magyarság tömörülhet. Igen ám, de jött a békeszerződés, ami egyébként kiszámítható volt, hogy milyen következményekkel fog járni. De még ezzel szemben is meg lehetett volna valósítani a nemzeti egységet abban a gondolatkörben, amelyet Bibó István fogalmazott meg 1946-ban abban a tanulmányában, amelyet a békekonferenciára írt. Ennek befejező részében volt szellemi bátorsága, intellektuális ereje, hogy azt mondja: ha mi nem is örülünk ennek a békeszerződésnek, de tudomásul vesszük — mert mást nem tehetünk — és be fogjuk tartani feltételek nélkül; egy feltételünk azonban van: nem mondhatunk le a határokon újból kívül rekedt magyarság érdekeinek a képviselétéről, ugyanakkor nem kívánunk lemondani európaiságunkról. Nem kívánunk lemondani arról az eszméről, hogy ezer évig a szomszédos népekkel együtt élünk a Duna-medencében, és a jövőben is együtt kell élnünk.

A baj politikai oldalról következett be, amikor azt a gondolatot, hogy a magyar nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság képviselői, egyre inkább szűkítették. A „magyar közösség” összeesküvései perben, 1946 végén—1947 elején kiiktatták azokat a kisgazdákat, akik őszintén törekedtek a demokratikus Magyarország megteremtésére, aztán kiiktatták a magyar szociáldemokráciát is ebből a körből, az 1950-es években pedig — a koncepciók perek során — kiiktatták a magyar kommunista mozgalom képviselőinek a nagy részét is. Az a gondolat tehát — hogy a magyar nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság képviselői — üres héjjá vált, kiürült, nem volt tartalma, frázissá vált.

Így érkezünk el aztán 1956 őszéhez, a magyarságtudat zavarainak újabb forrásához. Mivel az 1956. októberi és november eleji eseményeknek egy idegen hadsereg alakulatai vetettek véget, a magyar közvélemény nagy részében ez a szabadságharc képzetét alakította ki és tartotta tartósan emlékezetünkben. 1958-ban, amikor elkezdődik a konszolidációnak az a

korszaka, amely végül is ahhoz a hosszabb időhöz vezetett, amikor a konszolidáció ténylegesen megvalósult és valamiféle kiegyezés létrejött az ország politikai vezetői, valamint a magyar értelmiség nagy része és a magyar lakosság nagy része között, elindult egy vita — már 1956 előzményének, történetének bizonyos értelmű figyelembevételével —, amely sok szempontból tisztázni kívánta a magyar történelem korábbi századait. A Molnár Erik-féle vitára gondolok, amely maga is súlyos torzulásokhoz vezetett, és azt torzította, hogy a magyar nép szüntelen elnyomorodása a honfoglalástól kezdve a II. világháború végéig folyt, és a magyar történelemtől végeredményben semmit sem lehetett megtudni, semmit nem lehetett megtanulni. Mégis azt kell mondanom, hogy bizonyos egység a nemzetudat szempontjából kialakult, és bár talán távol volt azoktól az eszméktől, amelyeket sokan valamikor képviseltek és hittek, de mégis az a konszenzus, amelyről oly sokat beszéltünk annak idején, és az utóbbi években kialakított valamiféle egységes elgondolást Magyarország jövőjéről. Ebből egy valami emelkedett ki egyre nagyobb méretekben, ez pedig a szomszédos országok magyarságának a helyzete. Mert hiszen jól tudjuk, hogy a jelenlegi helyzet nem most kezdődött, nem is az elmúlt hónapokban kezdődött. Már az 1960-as években elkezdődött, amikor a magyar közvélemény egyre nagyobb aggodalommal kezdte figyelni a szomszédos országban élő, elsősorban az erdélyi magyarság sorsának alakulását, és egyre nagyobb feszítőerővel jelentkezett, hogy ebben a kérdésben a kormánypolitika is emelje fel a szavát, ne csak a közvélemény elképzelései kapjanak vagy ne kapjanak nyilvánosságot. Végül is elérkeztünk egy olyan pillanathoz — sajnos viszonylag későn —, amikor ebben a tekintetben azt hiszem, kialakult az egység a magyar közvélemény és a magyar politikai vezetés között. De mostanra a helyzet már olyan súlyossá vált, amikor már nem egyszerűen a nemzetiségi lét érvényesítésének kisebb vagy nagyobb gátjairól kell beszélnünk, hanem nemzetiség lét megsemmisítésére való törekvésről.

Amikor ez az egység kialakult, nem szabad elfelejtkeznünk arról a 10 millióról sem, amely ebben a hazában él, s ennek a jövőjéről sem, mert a másik 5 milliónak a jövője szempontjából is nagyon fontos, hogy hogyan fejlődik tovább ez az ország. Mi, szellemi emberek nem mondhatunk mást, mint amit Bibó István mondott 1946-ban: nem szabad földadnunk Európáigunkat, mert ezeréves történelmünk erre tanít bennünket. Nem szabad lemondanunk arról, hogy együtt élünk a Duna-medence népeivel, és bármennyi keserű tapasztalat is ér bennünket ebben a vonatkozásban egyik vagy másik ország részéről, nekünk újból és újból arra kell törekedni, hogy ez az együttélés békés legyen, de kölcsönösen kielégítse azokat az igényeket, amelyek jogosak. Nem szabad lemondani arról, hogy felzárkózzunk Európa élvonalához, bár az ebben a pillanatban — és ki tudja még, meddig — azt jelenti, hogy a szakadék ne növekedjen tovább. Meg kell próbálni meggátolni azt, hogy eszmeileg is a perifériákra sodródjunk, és arra kell törekednünk, hogy eszmeileg, gazdaságilag, történelmileg európai ország maradjunk. Olyan európai ország, amely nagyon kis mozgásterével is meg tudta őrizni az elmúlt ezer esztendő alatt a maga létét és fönntmaradását, és ha úgy gondolkozunk, mint a magyar történelem és a magyar szellem nagyjai, akkor ez továbbra is megadja a fönntmaradás és a felzárkózás lehetőségét.

Benda Kálmán:

Az egyházak és a honismeret

A Honismeret szó, azt hiszem, annyit fejez ki, amennyit beleértünk. Ma már, úgy gondolom, mindannyian egyetértünk abban, hogy a *honismeret* nemcsak a földrajzi környezet, a haza megismerését jelenti, hanem ugyanolyan mértékben a hazában élő embereket, önmagunkat, valamennyiünket. Én elsősorban az *emberről* szeretnék beszélni. Arról az emberről, arról a magyar emberről, aki ezt a tájat hazává alakította az évszázadok során. Ennek az embernek is elsősorban a műveltségéről, öntudatáról, magatartásáról, ahogy ma divatos szóval mondjuk: a mentalitásáról, amely évszázadok során alakult ki, és amelynek kialakulását nem érthetjük meg, ha nem beszélünk az egyházakról, az egyházak által terjesztett műveltségről és emberi ideáltípusról. Ahogy szokták mondani, a gyárkémény